

Nerede Basıldığı Bilinmeyen ΘΥ Lejandlı Sikkeler

Coins with a ΘΥ Legend whose Minting Place is Uncertain

Dinçer Savaş LENGER*

Özet: Ön yüzlerinde Zeus Ammon ve Athena başı, arka yüzlerinde ise yıldız motifi ve çelenk içerisinde meşale tasviri bulunan iki seri sikke, taşıdıkları lejand yüzünden Troas Bölgesi'nde var olduğu düşünülen, Apollon Tapınağı'yla ünlü Thymbra kentine atfedilmiştir. Söz konusu atfin en temel gerekçesi Zeus Ammon başlı ve yıldızlı iki sikkenin 1825 yılında H. P. Borrell tarafından Çanakkale seyahati esnasında Troas Bölgesi'nden satın alındığı bilgisi ve arka yüzde yer alan yıldızın benzerlerine Kolonai sikkelerinde rastlanıyor olmasıdır. Fakat bu sikkelerin Troas sınırları içerisinde sirküle olmamaları hem L. Robert, hem de J. M. Cook'un dikkatini çekmiştir. Ammon başlı yıldızlı üç sikkenin Pergamon kazılarında bulunmuş olması ve Gambreion sikkelerinin arka yüzlerinde yer alan yıldız tasviriyle olan yakınlık bu sikkelerin Thymbra'da değil; ama Güney Mysia ya da Aiolis'de adını bilmediğimiz bir kentte basılmış olabileceklarini düşündürmektedir. Antik kaynakların verdiği bilgiler ve sikke ikonografisi değerlendirildiğinde darp yerinin bu bölgede olması büyük bir ihtimal dahilindedir.

Anahtar sözcükler: Sikke, Thymbra, Troas, Zeus Ammon, Aiolis, Thyessos, Thymbrara

Abstract: Because of their legends two series of coins with the heads of Zeus Ammon and Athena on the obverse and a star motif and the depiction of a torch within a wreath on the reverse have been attributed to the town of Thymbra, which is famous for its Temple of Apollon and is thought to be situated in the Troad region. The main reason for this information is that two coins bearing the head of Zeus Ammon and a star were purchased in Troad in 1825 by H. P. Borrell during his journey to Çanakkale and the fact that stars similar to the one on the reverse are seen on Kolonai coins. But both L. Robert and J. M. Cook noticed that these coins did not circulate within the frontiers of Troad. Three coins carrying the head of Ammon and a star, unearthed during the Pergamon excavations and the similarity to the depiction of the star on the reverse of the Gambreion coins make us consider that these coins might have been struck not in Thymbra but in a town whose name we do not know in South Mysia or Aeolis. After the evaluation of archaeological excavations and surface surveys conducted in the Troad region, during which no such coins have been discovered to date, from the information provided by ancient sources and coin iconography, we may assume that the issuing city was probably located in south Mysia or in Aeolis.

Keywords: Coin, Thymbra, Troad, Zeus Ammon, Aeolis, Thyessos, Thymbrara

Ön yüzünde sola dönük, sakallı ve defne çelenkli Zeus Ammon başı, arka yüzünde ise, sekiz köşeli yıldız ve ΘΥ lejandı yer alan, biri monogramlı diğeri monogramsız (BMC *Troas* 1-4; SNG *v. Aulock* 1584; SNG *München* 336; SNG *Ashmolean* 1228-1229) iki sikke (Fig. 1) H. P. Borrell (İngiliz nümizmat: 1795-1851) tarafından 1825 yılında Troas Bölgesi'ne yaptığı bir gezi esnasında görülür ve satın alınarak British Museum'a kazandırılır (BMC *Troas*, 89, 1-4; Robert 1951, 85, dn. 8; Cook, 1973, 118). Sikkeler yine H. P. Borrell tarafından kaleme alınan bir makaleyle hem nümizmatik camiasına tanıtılır hem de Troas Bölgesi'nde var olduğu düşünülen Apol-

* Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, dslenger@akdeniz.edu.tr

lon Tapınağı'yla ünlü Thymbra kentine atfedilir (Borrell, 1843-1844, 199-200). H. P. Borrell, ön yüzdeki Zeus Ammon'un neredeyse aynısının Mysia'daki Pitane sikkelerinde de görüldüğünü belirtip, arka yüzdeki yıldızın benzerlerinin bir diğer Troas kenti olan Kolonai darplarında yer aldığını vurgular. Apollon Killaios kültüyle tanınan Kolonai sikkelerinde arka yüzdeki yıldız, H. P. Borrell'e (1843-1844, 195) göre, tıpkı Gambreion ve Miletos'ta olduğu gibi Apollon kültüyle ilişkilendirilir. Zira Apollon Killaios Tapınağı Kolonai kentinde bulunmakta (Strabon XIII. 1. 62) ve en az Apollon Smintheion kadar tanınmaktadır. Bu durumda, Zeus Ammon başlı ÖY lejandlı sikkeler, arka yüzlerindeki yıldız sebebiyle Apollon Thymbraios (Taşlıklioğlu, 1963, 192; Parke, 1985, 178, 198) ile bağdaştırılmaktadır (Borrell, 1843-1844, 195-196).

H. P. Borrell, kendi koleksiyonundaki bir Gentinos sikkесinin arka yüzünde yer alan arı tasvirinin altındaki yıldız şeklindeki sembolü, makaleye konu olan sikkelerin Troas'da, Thymbra kenti tarafından basıldığına bir diğer ispatı olarak sunar (Borrell, 1843-1844, 196; BMC *Troas*, XIV, 54, 2, fig. 10,2). Ön yüzünde sola dönük miğferli Athena başı ve arka yüzünde zeytin çelengi içinde meşale bulunan ve çok nadir görülen sikkeler de (CNG *Electronic Auction* 239 (25.08.2010), lot, 134) aynı lejandı taşıdıklarından dolayı Thymbra'nın bir diğer serisi olarak kabul edilmiştir (Fig. 2). Her iki seri de İ.Ö. IV. yüzyıla tarihlenir. B. V. Head (1911, 550) ise, ilk seri sikkelerin İ.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısına (İ.Ö. 350- İ.Ö. 300) tarihlendiğini düşünmektedir.

Darp yeri olarak düşünülen Thymbra ve Apollon Thymbra'ya gelecek olursak, antik kaynaklar bize sınırlı da olsa bilgi vermektedirler: Homeros'un *İlyada*'sında, Eumedes'in oğlu Troya'luların yanında savaşa katılanları sayarken Lykia'luların, Mysia'luların, Phrygia'luların ve atlı arabalarla dövüşen Maonia'luların Thymbra çevresinde konakladıklarından bahseder (*İlyada* X. 430). Thymbra, aynı konuyu işleyen Vergilius'un *Aeneas* (III. 84) adlı eserinde de bir yer adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Strabon ise (XIII. 1. 35; ayrıca bk. Leaf, 1923, 177-180) Thymbra'dan, Ilion'a 50 stadia uzaklıkta, önlerinde pek çok Lykia'nın can verdiği yer olarak bahseder. Eserde Apollon Thymbra Tapınağı'nın Thymbra Ovası içinden akıp giden Thymbrios'un nehriyle Skamandros nehriyle birleştiği yerde bulunduğu belirtilmiştir. Miletos'lu Hesykhios ise Thymbra'dan, "*Ilion'luların yeri olarak*" (s.v. Θύμβρα: τόπος τῆς Ἰλίου παρὰ τὸν Θύμβριον; ayrıca bk. Cook, 1973, 118) sözeder.

Thymbra'nın kent statüsüne sahip olduğunu belirten tek kaynak ise İ.S. VI. yüzyılda yaşamış olan Stephanos Byzantinos'un *Ethnika*'sıdır (319, 17); sözlük yazarı Thymbra'dan, Dardanos tarafından kurulan bir Troas kenti olarak bahseder.

Apollon, Euripides'in *Rhesus* (15, 11. sat. 225-263) ve Vergilius'un *Georgica* adlı eserlerinde (4. sat. 315) Troas'daki Thymbra'nın tanrısı olarak adlandırılır.

Tarihi hakkında pek bir şey bilmediğimiz Thymbra'nın (Ziegler, 1936, 694-697; Schwertheim, 2002, 521; Mitchell, 2004, 1002; Körpe, 2010, 634-636), Attika-Delos Deniz Birliği'nin 425/424 yılı vergi listelerinde yer aldığı, isminin baş harflerinden yola çıkılarak ileri sürülmüşse de, halen bu görüş üzerinde şüpheler vardır (*IG* I (3) 71. III. 134; Maffre, 2003, 125; Mitchell, 2004, 1002). Adı aynı zamanda, Lysimakhos Dönemi'nde (İ.Ö. 306-İ.Ö. 281), Ilion'a synoikizim ile bağlanan kentler arasında sayılmıştır (Robert, 1951, 7-8, dn. 2; Cohen, 1995, 153-154, dn. 5).

H. P. Borell'e (1843-1844, 200) göre, Thymbra ilk olarak Le Chevalier tarafından Troya Ovası'nın güneyinde *Thymbrek* adı verilen yere lokalize edilir. Yaşadığı dönemde yöre ahalisi tarafından "*Thymbrek Deri*" olarak adlandırılan ise Thymbrios Nehri'nden başkası değildir. Ilion'un Hisarlık'a lokalize edilmesiyle *Dürmek Suyu*'nun Simois olduğu anlaşılır ve Thymbra'nın Dürmek olduğu fikrinden vazgeçilir (Leaf, 1923, 178; Cook, 1973, 117).

Strabon'da (XIII. 1. 35) geçen, Ilion ile Thymbra arasının 50 stadia olduğu bilgisinden yola çıkan W. Leaf (1923, 179), Lord B. Hobhouse ve B. Webb'in görüşüne katılarak Thymbrios Nehri'nin Kemer-su, Thymbra'nın da Akça Köy olabileceğini ileri sürer. H. Schliemann (1869,

alır (BMC *Aeolis*, 125-126). İ.Ö. 350-320'ye tarihlenen bronz sikkelerin arka yüzündeki çelengin stilistik özellikleri Thymbra'ya atfedilenlerle çok benzerlikler gösterir (SNG *Kayhan* 83; SNG *Ashmolean* 1435-1440).

Tek fark Elaia sikkelerinde çelengin içinde buğday tanesi, Thymbra'nınkilerde ise, meşale bulunmasıdır. Elaia, İ.Ö. II-İ.Ö. I. yüzyıllarda ön yüzünde buğday çelengi içinde Demeter başı ve arka yüzde yine buğday çelengi içinde meşale olan bir seri sikke de basacaktır (SNG *Cop*, 181-185; SNG *Tübingen*, 2687-2688).

İkonografik olarak Güney Mysia ve Aiolia'yla sıkı bağlantıları olan ΘY lejandlı sikkelerin, darp edilmiş olabileceği bölge konusunda, elimizde ikna edici yeterlilikte tarihsel bilgi de bulunmaktadır. Büyük olasılıkla sikkeler -Ksenophon'un *Kyropaideia* adlı eserinde (VII. 1. 45) de işaret ettiği gibi- ya Pergamon'un güneyinde ve güneybatısında kalan bölge (Güney Mysia-Aiolis), ya da Lydia'nın Mysia ile sınırına yakın bir yerlerde basılmış olmalıdır.

ΘY lejandına uyabilecek yerleşim adlarına bakıldığında (Zgusta, 1984, 186-190; Talbert, 2010, lev. 56) Seleukos I tarafından İ.Ö. 290'da kurulan Thyateira'yı (Cohen, 1995, 238-242) bir kenara bırakacak olursak karşımıza ilk olarak Sardes kuşatması öncesi Kyros'un konakladığı Thymbrara (Keil, 1936a, 697-698; Zgusta, 1984, 188; Rubinstein, 2004, 1037) ve Thyessos (Keil, 1936b, 662; Zgusta, 1984, 187; Rubinstein, 2004, 1037) çıkmaktadır.

Diodoros (XIV. 80. 2)'de bahsi geçen Sardes yakınlarındaki Thybarna'nın aynı zamanda Thymbrara olduğu düşünülmektedir (Zgusta, 1984, 188; Hanfmann, & Waldbaum, 1975, 23; Rubinstein, 2004, 1037). İki kent birbirlerine çok da yakın değildir. Sardes ile Pergamon arası mesafe 147 km. olarak ölçülmüştür (Troas'da olduğu düşünülen Thymbra yakınlarındaki Pınarbaşı-Pergamon arası ise, 210 km.'dir). Pergamon kazılarında ele geçen dokuz otonom Sardes sikkesi, aradaki mesafeye rağmen Pergamon ile Sardes arasında yakın ilişki olduğunu (Regling, 1915, 4; Voegtli, 1984, 64; 1993, 42) göstermesi açısından önemlidir.

Thyessos ise, Akhisar'a bağlı Süleymanköy'e lokalize edilmiştir. Hellenistik ve Roma dönemleri Hermokapeleion yerleşimiyle Klasik Thyessos'un aynı kent olduğu ileri sürülmüştür (Keil, 1913, 163-168; Robert & Robert, 1954, 102-103; Debord, 1982, 13-14; Zgusta, 1984, 187-188; TAM V/2 439-443 no: 1232-1243; Rubinstein, 2004, 1037). Damascus'lu Nikolaos (*FGrHist.* 90 F. 44. 9) bize yerleşimin, Lydia kralı Ardys'ün vergiden muaf tuttuğu, Thyessos adlı bir tüccar tarafından kurulduğunu aktarır. Stephanos Byzantinos (319) ise, Thyessos'u bir Lydia kenti olarak adlandırır. Thyessos/Hermokapeleion konum olarak Pergamon'a oldukça yakındır. İki kent arası mesafe sadece 57,5 km.'dir. ΘY lejandlı sikkelerin ön yüzündekine benzer Ammon başlı sikkeler basan Pitane, Thyessos'a 90, benzer arka yüz tipi (yıldız) basan eeion'a olan uzaklık ise, 42 km.'dir. Coğrafi yakınlık Thyessos'u, Thymbrara'ya nazaran nerede basıldıkları bilinmeyen sikkeler için daha uygun bir aday haline getirmektedir. Fakat, Thymbra'ya atfedilen sikkeler yukarıda bahsi geçen yerleşmelerden birinde ya da büyük olasılıkla geldikleri Güney Mysia-Aiolis- Kuzey Lydia coğrafyasında herhangi başka bir mevkide bulunmadıkları sürece henüz lokalizasyonu yapılamayan bir kentin darbu olarak kalmaya mahkumdurlar.

KAYNAKÇA

- Akarca, A. (1978). Troas'da Aşağı Kara Menderes Ovası ve Çevresindeki Şehirler. *Belleten*, 165, 1-52. Ankara.
- Bell, H. W. (1921). Coins from Assos, *Excavations at Assos II*. Ed. T. J. Clarke, T. F. H. Bacon, & R. Koldewey, 297-313. London-Leipzig-Massachusetts.
- Bellinger, A. R. (1961). *Troy. The Coins*. Princeton: Princeton University Press.
- Berlin, A. M. (2002). Ilion before Alexander: A Fourth Century B.C. *Ritual Deposit. ST 12*, 131-167. Mainz.
- BMC Troas. Catalogue of the Grek Coins of Troas, Aeolis and Lesbos. By W. Wroth, Bologna, 1964.
- BMC Mysia. Catalogue of the Grek Coins of Mysia. By W. Wroth, Bologna, 1964
- Bodenstedt F. B. (1981). *Die Elektronmünzen von Phokaia und Mytilene*. Tübingen, Wasmuth.
- Boehring, Ch. (1968a). Bauphase 5: münzen. *Das Asklepieion, teil I, Altertümer von Pergamon XI 1*, 110-111. Berlin.
- Boehring, Ch. (1968b) Bauphase 9: münzen. *Das Asklepieion, teil I, Altertümer von Pergamon XI 1*, 132-134. Berlin.
- Boehring, Ch. (1984). Münzen. *Peristylhauser Westlich der Unteren Agora*. Ed. D. Pinkwart, & W. Stammnitz, Altertümer von Pergamon XIV, 163-164. Berlin.
- Borrell, H. P. (1843-1844). Unedited Autonomous and Imperial Greek Coins. *NC VI*, 187-201, London.
- Bürchner, A. (1966). Hermokapeleia. *RE, VIII, 1*, 882-883. Stuttgart.
- CNG *Electronic Auction*. Classical Numismatic Group. Lancaster-London.
- Cohen, G. M. (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press.
- Cook, J. M. (1973). *The Troad*. An Archaeological and Topographical Study: Oxford, Clarenton Press.
- Cook, J. M. (1968). Coins from an Aeolic Site. *ABSA* 63, 33-40. Athens.
- Cook, J. M. (1988). Cities in and around the Troad. *ABSA* 83, 7-19. Athens.
- Çizmeli, Ögün, Z. (2004a). Smintheion Kazıları Sikke Buluntuları. *Anadolu/Anatolia* 26, 25-37.
- Çizmeli, Ögün, Z. (2004b). Les Trouvailles Monétaires du Sanctuaire d'Apollon Smintheus. *XIII. Congreso Internacional de Numismática Madrid 2003*, 545-550. Madrid.
- Diodorus, *Diodorus of Sicily*. Ed. R. M. Geer (1947). London-New York: Loeb.
- Debord, P. (1982). *Aspects Sociaux et Economiques de la Vie Religieuse dans l'Anatolie Gréco-Romaine*. Lieden. Brill.
- Debord, P. (1999). *L'Asie Mineure au IVème Siècle (412-323 a.C.)*. Bordeaux: Ausinus Publications, Etudes 3.
- Euripides, *Rhesus*. Ed. J. Diggle(1994). *Euripidis fabulae*, vol. 3. Oxford.
- FGrHist Die Fragmente der griechischen Historiker. Ed. F. Jacoby I-XV. Berlin-Leiden 1923-1958.
- von Fritze, H. (1913). *Die Antiken Münzen Mysiens I*. Berlin: G. Reimer.
- von Furtwängler, A. (1975). Münzen. *Das Asklepieion, Altertümer von Pergamon XI (2)*. Ed. O. Ziegenaus,-de Luca, G., 140-141. Berlin.
- von Furtwängler, A. (1978). Katalog der Münzen. *Kapıkaya, Altertümer von Pergamon. XII*, 67-68. Berlin.
- Göktürk, T. (1997). Troas Bölgesinde Sikke Basan Kentler Üzerine Yeni Araştırmalar. *1996 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 71-91. Ankara,
- Göktürk, T. (1999). Aeolis ve Lesbos Şehir Sikkeleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı*, 219-255. Ankara.
- Hanfmann, G. M. A., & Waldbaum, J. C. A. (1975) *Survey of Sardes and the Major Monuments Outside the City Walls*. Chambridge-Massachusetts-London: Harvard University Press.
- Head, B. V. (1911). *Historia Numorum*. Oxford: Clarendon.
- Herodotos, *The Persian Wars*. Ed. A. D. Godley (2004¹²). Cambridge: Loeb.
- Hesychius, *Lexicon*. Ed. K. Latte (1:1953; 2:1966.). *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vols. 1-2. Copenhagen. *IG. Inscriptiones Graecae*.

- Keil, J. (1913). Melampagos im Sipylosgebirge. *Öjh*, 16, 163-168. Wien.
- Keil, J. (1936a). Thymbrara. *RE*, VI, A⁽¹⁾, 697-698. Stuttgart.
- Keil, J. (1936b). Thyessos. *RE*, VI, A⁽¹⁾, 662. Stuttgart.
- Körpe, R. (2010). *Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö. 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik kaynaklar Işığında Tarihsel ve Kültürel bir Değerlendirme*. (Ege Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir.
- Ksenophon, *Cyropaedia, The Education of Cyrus*. Ed. H. G. Dakyns (1914). London-New York.
- Ksenophon, *Yunan Tarihi (Hellenika)*. Çev. S. Sinanoğlu (1999). Ankara.
- Leaf, W. (1923) *Strabo on the Troad*. Cambridge: Cambridge University Press.
- de Luca, G., & Radt, W. (1999). *Sondagen im Fundament des Grossen Altars*. Pergamenische Forschungen, 12. Berlin-New York: W. de Gruyter.
- Lenger, D. S. (2009). *Les Monnaies Grecques et Provinciales Romaines en bronze Trouvées à Assos*. (Paris IV- Sorbonne. Yayınlanmamış Doktora Tezi). Paris.
- Maffre, F. (2003). *IG 1 (3) 281, Le district de l'Hellespont et les cités de Chersonèse de Thrace. ZPE 142*, 119-126. Köln.
- Mannspurger, D. (2006). Vom Zahlungsmittel zum Leitartefakt-Münzen und Münzfunde in Ilion. Ed. M. O. Korfmann. *Troia, Archaologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft*, 265-274. Mainz am Rhein.
- Mitchell, S. (2004). Troas. Ed. M. H. Hansen, & T. H. Nielsen. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, 1001-1017. Oxford: Oxford University Press.
- Parke, H. W. (1985). *The Oracles of Apollo in Asia Minor*. London: Croom Helm Ltd.
- Regling, K. (1915). *Münzfunde aus Pergamon*. Dresden: Verlag von C. G. Thieme.
- Robert, L. (1951). *Etudes de Numismatique Grecques*. Fondation Schlumberger pour la Numismatique. Paris: Collège de France.
- Robert, L. (1966). *Monnaies Antiques en Troade*. Hautes Etudes Numismatique 1. Genève-Paris. Librairie Droz-Librairie Minard.
- Robinson, E. S. G. (1921). Greek Coins from the Dardanelles. *NC 1921*, 1-25. London.
- Rubinstein, L. (2004). Aiolis and South-Western Mysia. Ed. M. H. Hansen & T. H. Nielsen. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, 1033-1052. Oxford: Oxford University Press.
- Pohl, D. (1994). Münzen und Andere Metallfunde (mit einem Anhang über Streufunde aus Alexandria Troas). Ed. E. Schwerthaim, & H., Wiegartz. *AMS 11, Neue Forschungen zu Neandria und Alexandria Troas*, 157-167. Bonn.
- Robert, L., & Robert, J. (1954). *La Carie, Histoire et Géographie Historique, tome, II*. Paris: Librairie d'Amerique et d'Orient.
- Sayce, A. H. (1880). Notes from Journeys in the Troad and Lydia. *JHS*, I, 75- 93. Cambridge.
- Schliemann, H. (1869). *Ithaque, Le Péloponnèse, Troie*. Paris: C. Reinwald.
- Schliemann, H. (1881). *Ilios. The City and Country of the Trojans*. New York: Harper & Brothers.
- Schliemann, H. (1884). *Troja: Results of the Latest Researches and Discoveries on the Site of Homer's Troy*. London: John Murray.
- Schwarzer, H. (2008). *Die Stadtgrabung, Teil 4. Altertümer von Pergamon, band 15*. Berlin-New York: W. de Gruyter.
- Schwerthaim, E. (2002). Thymbra. *Der Neue Pauly*, band XII/1, 522. Stuttgart.
- SNG *Ashmolean*. Sylloge Nummorum Graecorum. Ashmolean Museum, Bosphorus-Aeolis. Oxford, 2007.
- SNG v. *Aulock*. Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland: Sammlung von Aulock, Mysien. Berlin, 1957.
- SNG v. *Aulock*. Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland: Sammlung von Aulock, Troas-Aeolis-Lesbos. Berlin, 1959.
- SNG v. *Aulock Nachtrage*. Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland: Sammlung von Aulock, Nachtrage II. Berlin, 1967.

- SNG *Cop Mysia*. Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Mysia. Copenhagen, 1945.
- SNG *Cop Troas*. Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Troas. Copenhagen, 1945.
- SNG *Cop Aeolis-Lesbos*. Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Aeolis-Lesbos. Copenhagen, 1945.
- SNG *Kayhan*. Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey I, The Muharrem Kayhan Collection. İstanbul-Bordeaux, 2002.
- SNG *Marc Bar*. Sylloge Nummorum Graecorum. Belgique. Bibliothèque Royale de Belgique. La Collection de Bronzes Grecs de Marc Bar. Bruxelles, 2007.
- SNG *Tanrıverdi*. Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 4-Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tunrikulu. İstanbul, 2010.
- SNG *Tübingen*. Sylloge Nummorum Graecorum. Münzsammlung der Universität Tübingen, 4. Heft, Mysien-Ionien. München, 1989.
- SNG *München*. Sylloge Nummorum Graecorum. Staatliche Münzsammlung München, 19. Heft, Troas-Lesbos. München, 1991.
- Sommerey, K. M. (2008). Die Chora von Pergamon. Studien zu Grenzen, Siedlungsstruktur und Wirtschaft. *IstMitt*, 58, 135-170. Tübingen.
- Stephanos Byzantios, *Ethnika Stephani Byzantii*. Ed. A. Westermann. Lipsiae 1839.
- Strabon, *The Geography of Strabon*. H. L. Jones. I-VIII. London-New York, 1917-1932. Loeb.
- Talbert, R. J. A. (2000). Barrington Atlas of the Greek and Roman World. Ed. R. J. A. Talbert. Princeton-Oxford: Princeton University Press.
- TAM. Titvli Asiae Minoris.
- Tek, A. T., & Arslan, M. (1996). A Collection of ancient Coins mostly Acquired in the Hellespont Area. *Studies in Ancient Coinage from Turkey*. 19-28. Ed. R. Ashton, RNS Special Publication no: 29, London.
- Taşlıkılıçoğlu, Z. (1963). *Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- von Vacano, O. (1986). *Typenkatalog der antiken Münzen Kleinasien*. Berlin: D. Reimer.
- Virgil, *Eclogues, Georgics, Aenid, the Minor Poems*. H. Fairclough, I-II. Cambridge-Massachusetts-London, 1966-1967. Loeb.
- Voegtli, H. (1993). *Die Fundmünzen aus der Stadtgrabung von Pergamon*. Pergamenische Forschungen, Band 8. Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- Voegtli, H. (1984) Münzen. *Das Asklepieion*, 4. Teil. Ed. G. de Luca, Altertümer von Pergamon XI (4), 60-77. Berlin.
- Yıldırım, B. (2006). *Antandros Yamaç Ev Sikkeleri*. (Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi). İzmir.
- Yıldırım, B. (2009). *Antandros Nekropolü Sikke Kontekli Mezarlar*. (Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Weber Coll. Descriptive Catalogue of the Collection of Greek Coins formed by Sir Hermann Weber M. D., (L. Forrer) London, 1929.
- Weidauer, L. 1975. *Probleme der Frühen Elektronprägung. Typos I*. Fribourg: Office du Livre.
- Ziegler, K. (1936). Thymbra. *RE*, VI, A⁽¹⁾, 694-697. Stuttgart.
- Zgusta, L. (1984). *Kleinasiatische Ortsnamen*. Heidelberg: Carl Winter Universitäts Verlag.